

Сергій Яремчук

Національний університет «Львівська політехніка»

ВИВЧЕННЯ ПАРОНІМІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УМІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Як показує практика навчання іноземців української мови, одну з труднощів при оволодінні українською лексикою становлять слова, які мають схожий фонетичний вигляд. Близькозвучність слів в лінгвістиці розглядаються в рамках категорії паронімії. В лінгвістиці нема однозначної інтерпретації цієї категорії. Можна говорити про три підходи щодо її інтерпретації:

1. Паронімами вважаються слова, близькі один до одного за звучанням, частковий збіг зовнішньої форми яких не зумовлений словотворчими процесами [1; 2; 3].

2. До паронімів належать тільки однокореневі слова, однакові в структурному та звуковому плані, які належать до однієї частини мови або мають спільні граматичні ознаки [4; 5].

3. Паронімію розуміють як культурно-мовленнєве явище. За критерій віднесеності близькозвучних слів до паронімів приймають не мовний фактор, як у двох попередніх трактуваннях, а мовленнєвий – можливість їх змішування в мовленнєвому використанні [6; 7].

Легко побачити, що загальною ознакою, яку визнають всі лінгвісти, виступає точно не визначене поняття близькозвучності. Оскільки слів, які мають подібне звучання, досить багато в українській мові, дослідники звичайно обмежують коло лексичних одиниць, використовуючи різні критерії.

Якщо при розгляді окреслених інтерпретацій паронімії взяти до уваги орієнтацію лінгвістичного опису, слід визнати, що перше і друге трактування зорієнтовані в основному на мову, а третій підхід, що передбачає врахування помилкового вживання слів в мовленні носія української мови, має антропоцентричну орієнтацію. Розглядаючи проблему паронімії в аспекті викладання української мови як іноземної, необхідно виходити із антропоцентричного підходу, орієнтуючись при цьому на мовну свідомість іноземця [8, с. 214-228].

Як показують психолінгвістичні експерименти, фактор близькості лексичних одиниць мови, яка вивчається, за звучанням часто утруднює пошук слова, що підтверджується наявністю в

мовленні випадків змішування слів, які мають схожий фонетичний контур.

Розглянемо помилкові вживання подібних слів у мовленні іноземців, беручи до уваги структурну зумовленість близькозвучності, а також семантичні відношення між лексичними одиницями. З урахуванням окреслених факторів у мовленні іноземців можуть змішуватися:

- Однокореневі квазісинонімічні і синонімічні слова:
 - з різними префіксами: познайомитися – ознайомитися (*ознайомитися з людьми); укріплення – закріплення (*укріплення мовного матеріалу); розрізнати – відрізнати (*кожен будинок розрізняється з іншим своєю архітектурою); освоїти – засвоїти (*студенти засвоїли професію інженера-будівельника); відібрати – вибрати (*можливість відібрати найталановитіших майстрів спорту); вислухати – прослухати (*вислухаємо оперу).
 - з різними суфіксами: дружний – дружній (*жити і працювати в дружному середовищі).
 - з різною словотвірною структурою: міняти – обмінювати (*ми часто міняємося досвідом); край – окраїна (*сучасний мікрорайон на краю Львова); місце – місцевість (*Я люблю їздити в різні місцевості).
- Однокореневі семантично співвідносні слова: старий – старший (*поряд сидить старший чоловік); виробляти – розробляти (*навчальний матеріал, який виробили колеги).
- Однокореневі семантично неспіввідносні слова: виникати – вникати (*Я ніколи не вник в глибину цього предмета); комунікативний – комунікаційний (*комунікаційні значення вправ); означений – означальний (*ставити перед собою означальні цілі).

Беручи до уваги важливість фактора звукової близькості слів для іноземців, які вивчають українську мову, наведенні помилкові вживання близькозвучних слів у мовленні іноземців варто інтерпретувати як помилки патронімічного типу.

Таким чином, розглядаючи паронімію в аспекті викладання української мови як іноземної і орієнтуючись при цьому на мовну свідомість і мовленнєву практику іноземця, варто визнати широке розуміння лексико-фонетичної категорії. В основі широкого розуміння паронімії лежить формальна ознака – близькозвучність, не обмежена

структурною подібністю. Відповідно до цього будемо зараховувати до паронімів як однокореневі, так і різнокореневі слова, що належать до однієї і тієї ж частини мови або виконують одну і ту ж синтаксичну функцію. Слід зазначити що в українській мові, яка володіє розвинутою системою словотворення, можна виділити значну кількість паронімів, близькозвучність яких зумовлена структурно. Семантичні відношення між паронімами в широкому розумінні досить варіативні – від семантичної неспіввідносності до синонімії.

Серед багатьох близькозвучних слів в аспекті викладання української мови становлять інтерес перш за все ті, імовірність змішування яких через будь-які причини особливо велика. До таких причин слід віднести семантичну співвідносність паронімів, особливо близькість їх значень, а також інтерференцію рідної мови студентів-іноземців. Дійсно, семантична близькість слів, пов'язаних подібністю звукових оболонок, збільшує імовірність змішування відповідних лексичних одиниць, оскільки в мовній свідомості іноземців асоціативні зв'язки конкретного фонетичного образу зі значенням ще недостатньо закріпленні мовленнєвою практикою. Імовірність помилкового вживання таких слів у мовленні іноземця збільшується, якщо двом або більше подібним словам української мови відповідає одне слово рідної мови. Так, наприклад, наступні пароніми перекладають на болгарську мову одним і тим же словом: задуманий, задумливий; навчити, вивчити; запускати, опускати, пускати; бігати, бігти; нести, носити. Це збільшує ймовірність змішування цих паронімів в українському мовленні болгар.

Виходячи з широкого трактування паронімії і враховуючи імовірність змішування різних типів паронімів в мовленнєвій практиці іноземців, можна окреслити основні напрямки роботи над паронімами в іншомовній аудиторії.

При введенні слів, здатних вступати в паронімічні відношення з уже відомими для студентів лексичними одиницями, варто звернути увагу на наявність в лексичній системі української мови знайомих їм близькозвучних слів, а також передбачити спеціальні завдання, зорієнтовані на розрізнення членів патронімічного ряду. При розробці завдань слід враховувати характер семантичних відношень між паронімами, а також їхню приналежність до слів, що призначенні для активного або пасивного засвоєння. Особливої уваги заслуговують однокореневі пароніми, що входять в активний словник студентів-іноземців (вступати – виступати, вибирати – обирати, розкривати –

відкривати, задача – завдання, віра – довіра). При роботі з такими паронімами не слід випускати з уваги можливість інтерференції рідної мови іноземних студентів.

У цьому випадку, коли пароніми є багатозначними лексичними одиницями, окремі лексико-семантичні варіанти яких вступають у відношення синонімії, варто показати студентам діапазон значень відповідних слів (звичайно, в рамках досягнутого до того часу лексичного запасу), звернувши особливу увагу на лексико-семантичні варіанти, що мають близькі значення. Так, паронімічні слова *вибрати* – *обрати* мають декілька значень:

Вибрати

- 1) Взяти необхідне із наявного. *Вибрати книгу*
- 2) Віддати перевагу будь-кому, будь-чому. *Вибрати спеціальність.*
- 3) Виділити голосуванням для виконання будь-яких обов'язків. *Вибрати президенту.*
- 4) Знайти, звільнити для чого-небудь (час, день, вечір). *Вибрати час для написання листа.*

Дієслово *обрати* має два значення, які є синонімічними другому та третьому значенням дієслова *вибрати*.

Виявивши в значеннях паронімів близькі значення, слід особливо вказати на ті значення, в яких ці слова не є синонімами і не можуть бути використаними одне замість іншого. Такі вказівки, що мають за мету запобігти внутрішньомовній інтерференції, можуть бути зроблені шляхом наведення мінімальних контекстів вживання відповідних лексико-семантичних варіантів:

ВИБРАТИ що: книгу, прикрасу, подарунок... для когось: для себе, для друга...

ВИБРАТИ що: день, час, хвилину... для чогось: для занять спортом, для прогулянки, для навчання...

Слід застерегти студентів-іноземців про те, що в цих значеннях не можна вживати дієслова *обрати*. При роботі з семантично далекими паронімами слід завжди вказувати на причину семантичної несхожості слів. Так, пояснюючи різницю в значенні і використанні паронімів *комунікативний* – *комунікаційний*, слід вказати, що перше слово співвідносне зі словом комунікація у значенні спілкування, друге – в значенні шлях, зв'язок одного місця з іншим.

На початковому етапі вивчення української мови як іноземної при вивченні фонетичного аспекту велику методичну значимість

набувають різнокореневі пароніми з протиставленням звуків, фонологічним для системи української мови, але не для рідної мови студента-іноземця (шити – мити – пити – вити – жити; світ – звіт – цвіт). Підбір подібного паронімічного ряду, необхідного для опрацювання українських звуків, необхідно здійснювати з урахуванням рідної мови іноземних студентів або мови-посередника.

Отже, спочатку студентам необхідно пояснити всі теоретичні правила, потім закріпити ці правила, виконуючи лексичні вправи, а наступним етапом має бути виконання завдань порівняльного та зіставного характеру. Варто зазначити, що при складанні таких вправ дуже важливо враховувати особливості рідної мови студентів іноземців.

Вивчення паронімії покращить студентам-іноземцям знання з лексикології та морфології сучасної української мови.

-
1. Семчинський С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К., 1988.
 2. Сучасна українська мова / за ред. О. Р. Пономарева. – К., 2001.
 3. Григорьев А. Д. Паранонимия / А. Д. Григорьев // Языковые процессы современной русской художественной литературы : Поэзия. – М., 1977.
 4. Бельчиков Ю. А. Трудные случаи употребления однокоренных слов русского языка / Ю. А. Бельчиков, М. С. Панюшева. – М., 1969.
 5. Вишнякова О. В. Паронимы современного русского языка / О. В. Вишнякова. – М., 1981.
 6. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика / М. І. Пентилюк. – К., 1994.
 7. Гринчишин Д. Г., Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, А. А. Сербенська. – К., 1986.
 8. Морковкин В. В. Русская лексика в аспекте педагогической лингвистики / В. В. Морковкин. – М., 1986